9. જનનીની જોડ

બોટાદકર

જન્મ : ઈ. સ. 1870 મૃત્યુ : ઈ. સ. 1924

બોટાદકરનું પૂરું નામ દામોદર ખુશાલદાસ બોટાદકર હતું. એમનો જન્મ સૌરાષ્ટ્રના બોટાદમાં થયો હતો. એમણે માત્ર છ ધોરણ સુધીનો જ અભ્યાસ કર્યો હતો છતાં સંસ્કૃત ભાષા ઉપર તેમનું સારું એવું પ્રભુત્વ રહ્યું હતું. એમનું મુખ્ય અર્પણ કવિતાક્ષેત્રે રહ્યું છે.

'રાસતરંગિણી', 'કલ્લોલિની', 'સ્રોતસ્વિની', 'નિર્ઝરિણી', 'શૈવલિની' વગેરે તેમના મહત્ત્વના કાવ્યસંગ્રહો છે. આ કવિએ પ્રકૃતિ અને ગૃહજીવનની ભાવનાનાં સુંદર કાવ્યો આપ્યાં છે.

'જનની' તેમનું અને ગુજરાતી સાહિત્યનું નોંધપાત્ર કાવ્ય છે. માતાના પ્રેમની તોલે બીજા કોઈનો પ્રેમ આવતો નથી – એ મુખ્ય ભાવની આજુબાજુ આ રચના ગૂંથાઈ છે. સંસ્કૃત કવિઓએ પણ માતૃપ્રેમને સ્વર્ગના પ્રેમથી ચડિયાતો લેખ્યો છે.

આ ઊર્મિકાવ્ય છે. અંગ્રેજીમાં લિરિક નામનો કાવ્યપ્રકાર છે. ગુજરાતીમાં લિરિકની અસર નીચે ઊર્મિકાવ્યો લખાયાં, વિકસ્યાં. ઊર્મિકાવ્ય એટલે ઊર્મિ કે ભાવની સીધી લયસુંદર અભિવ્યક્તિ કરતી પદ્યરચના. તેમાં એક ભાવ કે વિચારનું અસરકારક નિરૂપણ હોય છે.

મીઠાં મધુ ને મીઠાં મેહુલા રે લોલ,
એથી મીઠી તે મોરી માત રે,

જનનીની જોડ સખિ ! નહિ જડે રે લોલ. પ્રભુના
એ પ્રેમ તણી પૂતળી રે લોલ,
જગથી જુદેરી એની જાત રે. જનનીની૦

અમીની ભરેલી એની આંખડી રે લોલ,
વ્હાલનાં ભરેલાં એનાં વેણ રે. જનનીની૦

હાથ ગૂંથેલ એના હીરના રે લોલ,
હૈયું હેમંત કેરી હેલ રે. જનનીની૦

દેવોને દૂધ એનાં દોહ્યલાં રે લોલ,
શશીએ સિંચેલ એની સોડ્ય રે. જનનીની૦

જગનો આધાર એની આંગળી રે લોલ,
કાળજામાં કૈંક ભર્યા કોડ રે. જનનીની૦

ચિતડું ચડેલ એનું ચાકડે રે લોલ,
પળના બાંધેલ એના પ્રાણ રે. જનનીની૦

મૂંગી આશિષ ઉરે મલકતી રે લોલ,
લેતાં ખૂટે ન એની લ્હાણ રે. જનનીનીo

ધરતીમાતાયે હથે ધ્રૂજતી રે લોલ,
અચળા અચૂક એક માય રે. જનનીનીo

ગંગાનાં નીર તો વધે-ઘટે રે લોલ,
સરખો એ પ્રેમનો પ્રવાહ રે. જનનીનીo

વરસે ઘડીક વ્યોમવાદળી રે લોલ,
માડીનો મેઘ બારે માસ રે. જનનીનીo

ચળતી ચંદાની દીસે ચાંદની રે લોલ,
એનો નહિ આથમે ઉજાસ રે.
જનનીની જોડ સખિ ! નહિ જડે રે લોલ.

('રાસતરંગિણી'માંથી)

ટિપ્પણ

મધુ - મધ **સખિ** - સાહેલી **પ્રેમ તણી** - પ્રેમરૂપી **પૂતળી** - માટી કે ધાતુ વગેરેમાંથી બનાવેલો સ્ત્રીનો ઘાટ **જુદેરી** - જુદી, ભિન્ન **જાત** - જાતિ **અમીની** - અમૃતની **વેણ** - વચન **હેમંત** - માગશરને પોષ મહિનાની ઋતુ **હેલ** - પાણી ભરવાની ગાગર **દોહયલાં** - દુર્લભ, સહેજે ન મળે તે **સોડ્ય** - પડખું **કોડ** - હોંશ, મનોભાવ **લ્હાણ** - પ્રેમની ભેટ **ઉજાસ** - પ્રકાશ, તેજ **અચળા** - ચળે નહીં તેવી, અચલા.

સ્વાધ્યાય

પ્રશ્ન 1. નીચેના પ્રશ્નોના એક-બે વાકયમાં જવાબ લખો.

1. કવિ પોતાની માતાને કોના કરતાંય વધારે મીઠી ગણાવે છે ?
2. જનનીની આંખ અને વેણ શાનાથી ભરેલાં છે ?
3. દેવોને પણ કઈ વસ્તુ દુર્લભ છે ?
4. સમગ્ર જગતનો આધાર કોના પર રહેલો છે ?

પ્રશ્ન 2. નીચેના પ્રશ્નોના ટૂંકમાં જવાબ આપો.

1. ગંગાનાં નીર તો વધે - ઘટે રે લોલ
   સરખો એ પ્રેમનો પ્રવાહ રે.... જનનીo - કાવ્ય પંક્તિ સમજાવો.
2. કવિએ માતૃપ્રેમની સરખામણી કયા પ્રાકૃતિક તત્ત્વો સાથે કરી છે તેનું વર્ણન કરો.
3. "માડીનો મેઘ બારે માસ" દ્વારા કવિ શું સરખવવા માગે છે ?

પ્રશ્ન 3. નીચેના પ્રશ્નોના મુદ્દાસર જવાબ આપો.

'જનનીની જોડ' કાવ્ય દ્વારા વર્ણવાયેલ માતૃપ્રેમ વિશે નોંધ લખો.

પ્રશ્ન 4. (1) નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં કયા શબ્દો પ્રયોજાયા છે તે શોધીને લખો.

1. માતા	=	....	5. અરમાન	=	....
2. વિશ્વ	=	....	6. ચંદ્ર	=	....
3. હૃદય	=	....	7. આકાશ	=	....
4. પ્રકાશ	=	....	8. મન	=	....

(2) નીચેના શબ્દોના વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ લખો.

મીઠું, પ્રેમ, અમી, દેવ, આશિષ, અચળ, ઉજાસ

(3) નીચેના શબ્દોની સાચી જોડણી લખો

મેહૂલા, મુનનિ, પુતળિ, દોયલા, મુંગી, આશીસ, ધ્રુમતિ, શખી

પ્રવૃત્તિ

- શાળાની પ્રાર્થનાસભામાં આ કાવ્યનું સમૂહગાન કરો.
- તમારી માતા સાથેના મીઠાં સંસ્મરણો રજૂ કરતા પ્રસંગોનું વર્ણન તમારા મિત્ર સાથે કરો.